

1925 чылдың август
31-де үнүп эгелээн

ШЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

№ 33
(18766)

2016 чылдың
март 29
вторник

Садар өртээ хостуг

<http://shyn.ru>

Электроннуг почта:

shyntuva@mail.ru

shyntuva@yandex.ru

Тыва театрның 80 чылы

ТУГУНДА «РЕСПУБЛИКА ОРДЕНИ» ЧАЙНАЙ БЕРГЕН

Март 25-те тыва национал театрының юбилейинге турскааткан айырлыг кезээге баштак клоуннун айыгы-биле сценаның ол-бо таларындан дөгере-ле артистер өлүктөр аайы-биле үнүп келдир. Чараштарын. Эң ортузунда театрының баштайгы үезинден бээр дилели чораан, «Хүндүлелдин демдээ» орденин кадаан кызыл тугун киискидип туткан, улуг, чаа-ай Эзир-оол Монгуш баштаан, орден-хавыяалары хөрек чайнаар оочуннар, дараалаштыр аныяк-ар. Мурнунда кол режиссер А.К. Ооржак, бир талазында директор С.Н. Ириль. Ол бүгү келген чонга өөрүп четтиришкенин демдээ кыл-ыр курпак чедир мөгөйп, амыр-ендизин солчуп, кезээниң аксын кытпышаан, Чазак Даргазы Ш.В. ара-оолду сценаже чалаан. Шолбан Валерьевич тыва театр-

ның төөгүзүн, амгы үеде чедишкенин, шаандан бээр артистерниң оюн-тоглаазы, ажил-чымыжы чоннун угаан-бодал, иштики делегейиниң бажарынга канчаар-даа аажок улуг салдарлыын онзалап демдегеп, ырак-чооктан келген аалчыларга акы-дуңмалышкы чоргааралды илереткен. Театр эртип келген төөгүлүг, узун амыдыралдыг. Алган шаңнал-макталдарына немей «Республика ордени»-биле шаңнатканын дыңнаткан.

Театрның тугунда ам 2-ги улуг шаңнал — «Республика ордени» чайнай берген. Улаштыр көрүкчүлөргүрүде манааны «Көк дээрниң оглу» деп шииниң премьеразын чон улуг сонуургал-биле көргөн. Юбилейинге уткуштур адын эдилеп турары, театрының баштайгы директору чораан Виктор Шогжапович Көк-оолга турскаадып, ооң төөгүзүнүн дугайында

шиини чагыт-биле Тываның Улустун чогаалчызы, алдарлыг драматург Эдуард Байырович Мижит бижээн. Тургускан режиссеру — Россияның алдарлыг, Тываның Улустун артизи — Алексей Ооржак.

Келген аалчылардан Татарстан-ның Г. Камала аттыг академиктиг театрының директору И.И. Якубов база оралакчызы чылыг, чымчак байыр чедиришкенин чугаалааш: «Тывалар болза хүндүткел кылдыр ак кадак сунар, а бистерде түбөтөйк бөрт эң хүндүлүг белек болур» — дээш, А.К. Ооржак, С.Н. Ирильге чаптанчыг, чараш бөрттерни кедирип, суй белектерни тывыскан. Чалааны дээш өөрүп четтиргенин чугаалааш, эл-хол эдержип, кады ажилдап чоруурувус дээш Тываның культура сайыды А.К. Тамдынны сценаже чалап, ийи томнуг үнелиг номнарны белекке берген.

Нина СЕРЕНОТ.

КҮРҮНЕ ШАҢНАЛДАРЫН ТЫВЫСКАН

Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол ТР-ниң күрүне шаңналдарын байырлыг байдалга Виктор Көк-оол аттыг национал хөгжүм-шии театрының артистеринге болгаш чогаадыкчы ажилдакчыларына тывыскан.

Уран чүүлдүн дараазында ажилдакчылары күрүне шаңналдарына төлептиг болган:

Тыва Республиканың Баштыңының өөрүп четтиришкенин «Тыва Республиканың В.Көк-оол аттыг национал хөгжүм-шии театры» күрүнениң бюджет албан чериниң чурукчузу Чодураа Хүлер-ооловна НАМДАНГА тывыскан. Ооң ук адырга стажы — 24 чыл.

«Тыва Республиканың уран чүүлүнүн алдарлыг ажилдакчызы» хүндүлүг атты Тыва Республиканың В.Көк-оол аттыг национал хөгжүм-шии театры» күрүнениң бюджет албан чериниң тургузукчу режиссеру Марина Каадыр-ооловна ИДАМГА тывыскан. Ол Тыва Республиканың Культура яамызының Хүндүлел бижии-биле (2014 чыл), Россия Федерациязының Театр ажилдакчыларының эвилелиниң Хүндүлел бижии-биле (2015 чыл), Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле (2015 чыл) шаңнадып келген. Ниити ажил стажы — 22 чыл, ол адырга стажы — 21 чыл.

«Тыва Республиканың культуразының алдарлыг ажилдакчызы» хүндүлүг атты Тыва Республиканың В.Көк-оол аттыг национал хөгжүм-шии театры» күрүнениң бюджет албан чериниң костюм цегиниң эргелекчизи Людмила Николаевна КАРА-ООЛГА тывыскан. Тыва Республиканың Культура болгаш информастыг политика яамызының Хүндүлел бижии-биле (2007 чыл), Тыва Республиканың Чазаның Даргазының Хүндүлел бижии-биле (2008 чыл) шаңнадып келген. Ниити ажил стажы 44 чыл, ол адырга 34 чыл ажилдаан.

«Тыва Республиканың алдарлыг артизи» хүндүлүг атты Тыва Республиканың В.Көк-оол аттыг национал хөгжүм-шии театры» күрүнениң бюджет албан чериниң артизи Ляна Май-ооловна ӨНДҮРГЕ тывыскан. Ол Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) Хүндүлел бижии-биле (2014 чыл), Тыва Республиканың Культура яамызының Хүндүлел бижии-биле (2015 чыл), Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле (2015 чыл) шаңнаткан. Ниити ажил стажы — 21 чыл, ол адырга 17 чыл ажилдаан.

Ол-ла хүндүлүг атты Тыва Республиканың В.Көк-оол аттыг национал хөгжүм-шии театры» күрүнениң бюджет албан чериниң артизи Олимпиада Владимировна ЧЫВЫРАЛГА тывыскан. Ол Тыва Республиканың Чазаның Даргазының Хүндүлел бижии-биле (2002 чыл), Тыва Республиканың Культура болгаш информастыг политика яамызының Хүндүлел бижии-биле (2008 чыл) шаңнаткан. Ниити ажил стажы 12 чыл, ол адырга 12 чыл ажилдаан.

«Тыва Республиканың Улустун артизи» хүндүлүг атты Тыва Республиканың В.Көк-оол аттыг национал хөгжүм-шии театры» күрүнениң бюджет албан чериниң артизи Виктор Оюн-ович НАКСЫЛГА тывыскан. Ол 1998 чылда Россия Федерациязының Культура яамызының «Культурага чедишкенин дээш» хөрек демдээ-биле шаңнаткан. 1987 чылда аңаа «Тыва Республиканың алдарлыг артизи» хүндүлүг атты тывыскан. Ниити ажил стажы — 37 чыл. Адырга ажилдаан стажы — 33 чыл.

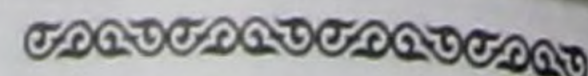
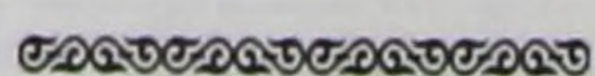
ТР-ниң Чазаның албан-езуунун сайтызындан.

БҮГҮ ТЫВАДА — ЧҮГЛЕ «ШЫН»

«Шын» — бүгү Тываның девискээринге тарап турар солун. Силерниң чарлалдарыңарны, рекламаларыңарны «Шын» солунга парлаарга — бүгү Тываның чурттакчылары номчуур.

Чарлалдарыңарны, рекламаларыңарның «Шын» солунга парладыңар!

УРАН ЧҮҮЛҮ ТЫВА ЧОННУҢ ТӨӨГҮЗҮ-БИЛЕ ТУДУШ

Тыва национал театрның 80 чыл юбилеи бедик көдүрлүүшкүнүг, онза солун кылдыр эрткен. Март 27-де Бүгү-делегейиниң театр хүнүнде эрттирген байырлалга чыылган чон зал сыңышпас болган. Артисттерниң оюн-концерти-биле чергелештир байыр чедириш-киннери үзүктелбээн. Баштайла ТР-ниң Дээди Хуралының даргазының оралакчысы Ирина Самойленко депутаттарның мурнундан байыр чедиргеш, театрға үр чылдарда үре-түннелдиг ажилдап келген артистерге болгаш ажилдакчыларга Дээди Хуралдың Хүндүлел бижиктерин база өөрүп четтиришкенин бижиктерин тывыскан.

Көрүлдө артисттерниң «Бис 80 харлыг бис!» деп уран номчулгалыг композициясы-биле эгелээн. Дараазында «Тос чадырдан кижини» деп шииден үзүндү болгаш хөйүнүң күүселдезинде «Өдүгөн тайга» деп улустуң ырызы эрткен төөгүжө эглииштин болганы чугаажок. Черле ынчаш театрның 80 чыл болган чогаадыкчы намыдары тыва чоннуң төөгүзү-биле тудуш болбас аргажок. Сураглыг «Хайыраан ботта» Кара биле Седиптиң рольдарын хоочуннар-дан эгелээш, аныктарга чедир аңгы-аңгы чылдарда күүседип чораан артистер үзүндүлерни көргүзүргө, кайгамчык солун: Дадар Барыңмаа болгаш Ляндуп Солун-оол; Эльвира Докулак биле Эзир-оол Монгуш; Луиза Мортай-оол болгаш Станислав Ириль; Надежда Ооржак биле Олег Сат; Тана Хөвөңмей биле Айдыс Даржай; Аржаана Стал-оол биле Уран-оол Стал-оол. Театрның чаа сезон бүрүзүн «Хайыраан бот»-биле ажадыры шагдан бээр чаагай чаңчыл болган. Чон ол шиини чеже-даа көргөш, көкпес.

Чаа тургустунган шиилерден Улуг Тирилелгениң 70 чылынга тураскааткан «Дуруялар» деп шииден поезиде чоруп олурар эки турачылар, «Күлтегинден» үзүндү тыва сценага кандыг онза шиилер үнүп турганын көрүкчүлерге база катап сагындырган. Ол аразында «Тувинский край» деп ырыны Луиза Мортай-оол, Айзана Чылбак-оол, Аржаана Стал-оол кедергей чараш ырлааннар. Россияның болгаш Тываның улустуң артизи Ляндуп Солун-оол «О тебе я думаю» деп ырыны сырынныг ырлап күүсеткен. Черле тыва театрда артисттерниң көвей кезии езулуг ыраажылар, чараш танцылаар аныктар база дыка хөй.

Сөөлгү үеде тургускан «Моцарт биле Сальери», оон мурнундагы чылдарның — «Ромео биле Джульетта», «Дон Кихот», «Король Лир» деп шиилерден

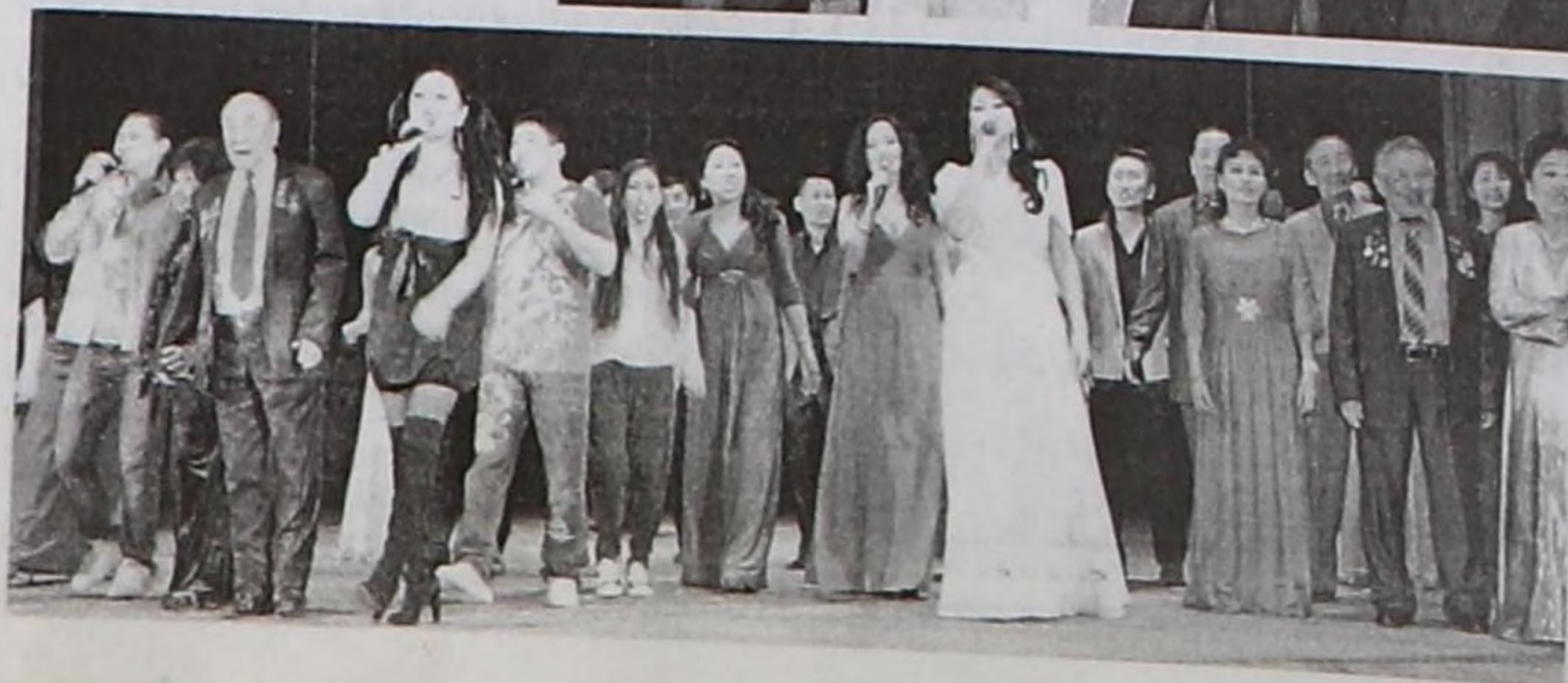
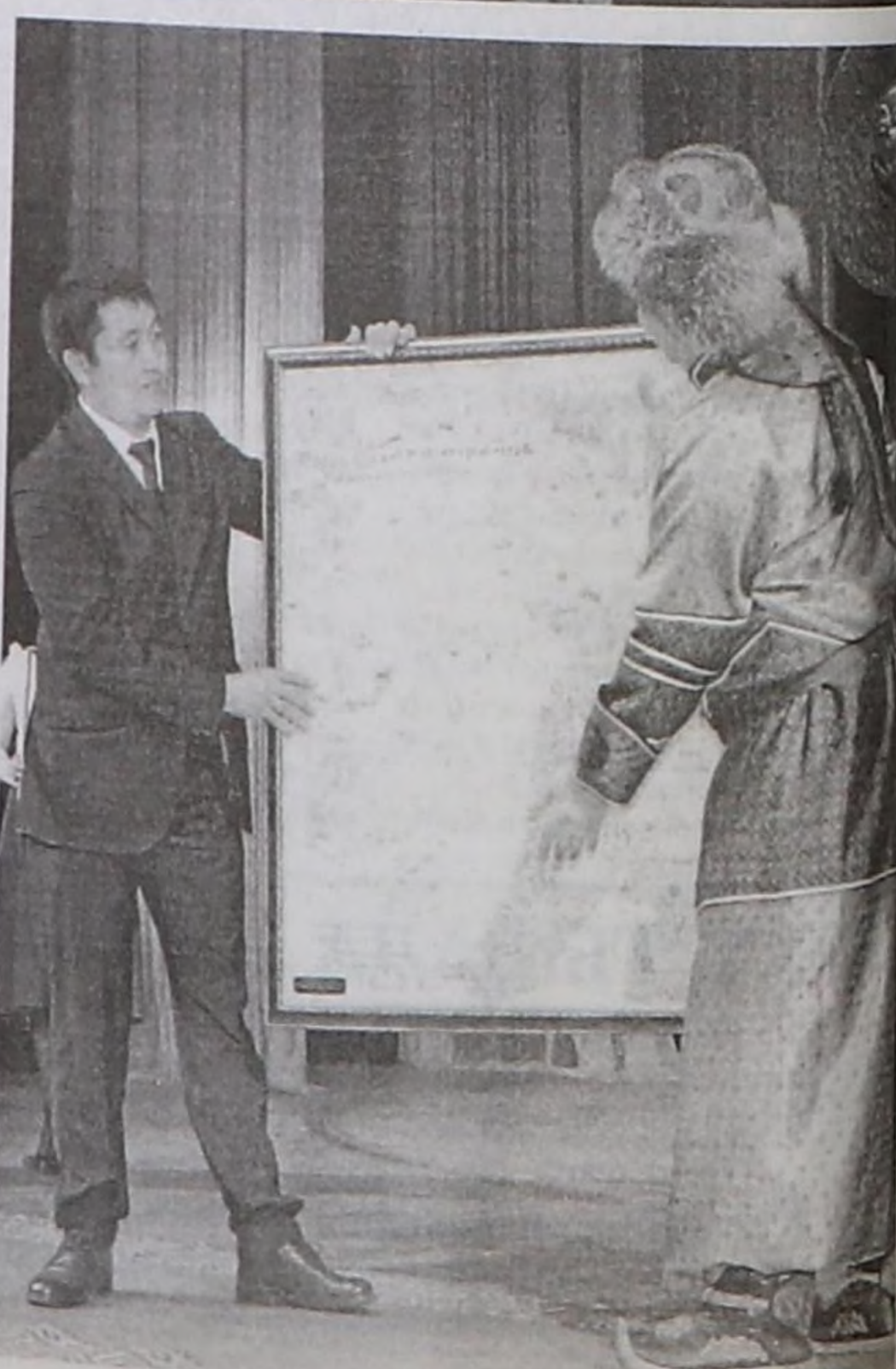
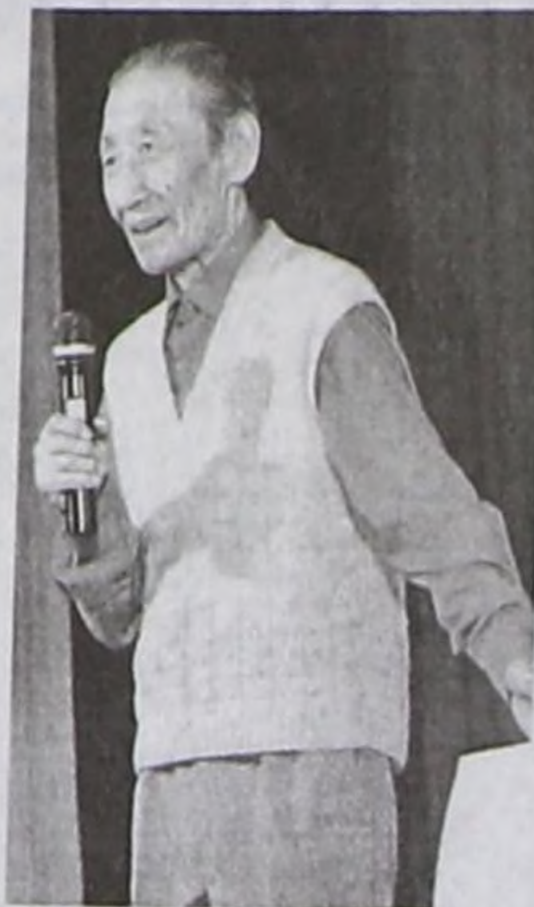
үзүндүлерде театрның хөй артисттери, хоочуннар Виктор Наксыл, Александр Салчак байырлыг кезээде онза көдүрлүүшкүнүг ойнап турганнар.

Сергей Пюрбюнуң «Чуртталганың аялгасы» деп шүлүүн Чечек Монгуш аянынг номчаан. ТР-ниң национал оркестриниң ойнааны «Игилимни, хөөмейимни» деп ырызын (дирижеру Аяна Монгуш), ТР-ниң Улустуң артизи Станислав Ириль биле ТР-ниң алдарлыг артизи Луиза Мортай-оолдуң «Эжеш аңгы» деп ырызын, «Саян» ансамблиниң күүсеткени «Элдек шыңгырааш» деп танцызын, ТР-ниң алдарлыг артизи Сайдаш Монгуштуң Николай Караченцевтиң репертуарындан «Актер салым-чол» деп ырызын, аңгы-аңгы шиилерден үзүндүлерни көрүкчүлер диңмиттиг адыш часкаашкыннары-биле көргөн. Театрның шупту артисттериниң күүселдези-биле сөзү Салим Монгуштуң, аялгасы Наталья Лопсанның «Тыва театр» деп ырызы-биле концертти дооскан.

Россияның Театр ажилдакчыларының эвилелиниң мурнундан А.А. Калягин байыр чедиришкениниң телеграмманын чоруткан. Моолдан, Бурятиядан, Хакасиядан, Алтай

Республикадан культура ажилдакчылары, «Театржы амыдырал» деп журналдың кол редактору Олег Пивоваров болгаш театрға артисттерни белеткеп өөреткен Чөөн Сибириниң культура институтунуң, Санкт-Петербургтуң театр академиязының башкылары Национал театрның юбилейин таварыштыр байыр чедирип, белек-селээн берип, театрның коллективинге моон-даа соңгаар чогаадыкчы чедишкиннерни күззэннер.

Бистиң корр. Владимир ЧАДАМБАНЫҢ тырттырган чуруктары.

Улуг-Хөм кожуун,
Торгалыг суур.

ӨСКҮС УРУГЛАР, ЧАА БАЖЫҢНАР...

Сөөлгү чылдарда өскүс уругларга чаа бажыңнар тудуу хоорайда, кожууннарда, суурларда дыка көскү апарган. Туттунган бажыңнарны оочур езугаар оларга берип турар. Ынчалза-даа чамдык өскүс уруглар ол чаа бажыңнарны ап алгаш, чуртта-вайн, ында-мында улчуп чоруп берген. Чүге чурттавайн турары деп айтырыгны чүгле мен эвес, кижилер бүрүзү салыксаар боор.

Амгы үеде чурттаар бажыңны чамдыктарывыс чыл-чылы-биле хөлезилеп турар болгай. Ынчаарга бо уругларга оран-саваны тудуп бергеш, чурттаар дээрге безин, ону ээлеп шыда-вас боорга, кижилер кайгаар, хомудаар-ла чүве-дир. Азы чуртта-вас болза, дараазында оочурда турар уругга берип болур бе деп мээң сонургаан айтырымга, ТР-ниң ие-чаш болгаш уруглар агентилелиниң специализи Да-мырак Монгул-оол бодунун харыылап турар адырының аайы-биле мынчаар тайылбыр-лады: «3 чыл бурунгаар хоойлу-дүрүмде өскерилгелерни кири-ген. Ында бижип турары болза, өскүс уругнуң бажыңын хөлезиге берип болбас, төрелдерин бе-зин чөпшээрэвес, ол бажың 5 чылдың дургузунда күрүнениң оран-савазы болур. Бир эвес өскүс уруг чаа бажыңны беш чылдың дургузунда эки эдилеп чурттаар болза, ооң соонда ха-

рын, хуужударын чөпшээрээр. Ол бажыңны алган соонда, ээн база тургузуп болбас, өскүс кижилер аңаа албан чурттап олурар ужурул. Беш чылдың иштинде оларны уруглар херектериниң талазы-биле албан черлери хайгааралга алган турар.

Бир эвес ол уруг чаа бажыңны алгаш, чурттавайн турар болза, дыңнадышкын бижикти 2 катап чорудар. Ону тоомчага албайн, аай-дедир чоруп берген тава-рылгада, дараазында оочур-да турар уругга берип болур. Ынчалза-даа оларның эргезин хажыдар эрге база бисте чок, дөмей-ле оочур езугаар көөр апар» – деп, ол чугаалады.

Бажың-балгатты бээрге, ону ээлеп, чурттавайн турар тава-рылгалар колдуунда-ла кожуун-нарда болуп турар. Чамдык бажыңнарда чырык кириптин-мээн, суг чок дээш уруг-дарыглыг улус ынавайн, көшпейн турар чылдагааны ол. Чырык талазы-биле дээрге-ле, берге болгаш нарын айтырыг чүве. Бо сөөлгү үеде тус чер чагыргалары биле «Тываэнерго» ААН-ниң аразын-да дугуржулга езугаар бо айты-рыг шийтпирлеттинип турар деп аныяк специалист немеди.

Ынчаарга, кайы кожууннарда бажыңнар ээн турары дээрим-ге, Чаа-Хөл, Тере-Хөл, Таңды болгаш Кызыл кожууннарда чаа бажыңнарын ээлевейн турар

өскүстер бар. Чаа-Хөлдүн чурт-такчызы өскүс оол чаа бажыңны оочур езугаар алгаш, бо хүнге чедир чурттавайн турар. Кызыл-да аай-дедир чоруп турар сура-лыг. Мону дыңнааш, элдепсинип олурдум. Республиканың-даа, кожууннарның-даа өскүс уруглар талазы-биле харыылаар специа-листери анаа-ладыңнадышкын чорудупкан бис деп, чымчак сандайларында олургулаар. Аай-дедир улчуп чоруп турар өскүс уругларны дилеп, тыпкаш, оларның-биле чугааны чорудар болза эки эвеспе. Ында ажилдап орап психологтар база бар-ла чүве ыйнаан. Оларны шагдаа черинге дыңнадыр эргевис чок дээр-дир. Ындыг болза, боттары тыпкаш, кандыг-бир хөмчегни алганы дээр.

Ол дыңнадышкынның би-жиин кайнаар чорудуп тура-рыл? Оозу база-ла орта бил-динмес. Чижээ, ол өскүс оол Чаа-Хөлдө кирип бижиттинген болза, төрелдеринче бе? А төрелдери-биле кады демнежи-алгаш, ол өскүс уругну чүге ди-леп болбазыл? Аңаа хамаарыш-кан оон-даа өске айтырыглар бо кижини безин дүвүредип бээр. Оон ыңай Усть-Элегесте 8 уругга бажыңны бээрге, 4 өскүс уруглар чурттап кире берген, а дөрттү база чурттавайн турар. Баажы-зы чок тывызык-биле дөмей. Ол уругларның кайда барганын кым-

даа билбес, удуртукчулары-даа, төрелдери-даа. Тере-Хөлдө, Ба-рыын-Хемчикте байдал олардан дорайтавас, шуут дөмей.

А чамдык кожууннарның өскүстерге чурттаар оран-сава айтырыының талазы-биле ажылы багай эвес. Чи-жээ, Улуг-Хем кожууннуң 44 өскүстери чаа бажыңнарның дүлгүрлерин алгаш, ында кирип бижидип алган чурттап олурарлар. Чырыкты чоокта чаа кирип берген, бүгү тала-зы-биле таарымчалыг кылдыр кылган деп болур. Чүге дээрге чамдык суурларның кыдыг талазында бажыңнарны тудуп каан. Чижээ, Чадаананың өскүстер бажыңнары кайы ыракта көвүрүк кежир ол чарык-та туттунган, ынаар маңап ту-рар автобузу-даа чок. Оларның чамдыктары хоорай-биле ара-зында боттарының хуу маши-налары-биле аргыжып чоруп турар. Дарый хөмчегни алыр үе келген эвеспе. А Шагаан-Арыда байдал сыр өске, Ча-даанада ышкыш эвес, өскүстер бажыңнары кожуун чагырга-зындан ырак эвесте, аай-дедир чадаг халчып, аргыжып турар, автобустуң-даа херээ чок, шынап-ла, таарымчалыг черде туттунган деп болур. Ол ыш-каш ырак-узак Мөңгүн-Тайгада өскүс уруглар чаа бажыңнарын ээлеп, эки чурттап турарлар

дээрзин Дамырак Серге

онзалап, демдеглеп олур. Ооң соонда оочурда өскүс уругларның санын со-гадым. Бо чылдың эгез 4017 уруг даңзыга турган. үеде 4095 өскүстер чурт-бажың оочурунда бар. чылда 404 чуртталга бажың туттунган, эрткен чылы бажыңның 116-зы тутту бөгүндө Кызыл хоорай-да чаа бажыңнары кылып т. Бир эвес студентилеп т. азы шеригде өскүстерниң ру болза, оларның соонд чурлуг уругларга берипт үстүндө уруглар, шеригден өөредилгезин доозуп ал кээрге, мурнуку оочурже ки апар, оларга база бажы албан бээр.

Ынчап кээрге, бо уругт тудуп турар бажыңнарның нары багай деп чон араз чугаалар бар дээримге, т. ажылының талазы-биле ниң тудуг яамызы бүрүнү-харыылаар, ында тускай ко-сия бо талазы-биле хынал чорудуп турар деп, аныяк циалист чугаалай-дыр. Кү ол хире деткимчени көрү турда, өскүстерниң чамды чаа оран-савазында та чурттавайн турар? База эл бо айтырыг бөгүндө ажык артып турар.

Ася ТЮЛ

ТЫВА ДЫЛ СУРУКЧУЛАРЫНЫҢ КАТТЫЖЫЫШКЫНЫ

Февраль 21 – Бүгү-деле-гейниң төрзүн дыл хүнү. Бо чараш, онзагай байырлап бүдүүзүндө, февраль 19-та, Тываның төлүгүндө база бир онзагай толушкун болган. Ол чүл дизе Тыва Республиканың тыва дыл башкыларының Кат-тыжыышкынын тургузар дуга-йында айтырыгны шийтпирлээр-биле республиканың тыва дыл болгаш чогаал башкыла-ры Национал школа хөгжүдөр институтуң тыва филология лабораториязынга чыгып, ажык чугааны кылганы. Буяныг херек-ке Тыва Республиканың Улустуң башкылары Борбак-оол Ир-гитович Араптан, Валентина Өдүрековна Домур-оол, ф.э.к. Мира Викторовна Бавуу-Сюрюн, башкылар Мария Амын-ооловна Кужугет, Роза Кара-ооловна Хертек, Менги Нагаан-оолович Ооржак, Светлана Чадалаевна Сарыглар, Алимаа Хензиг-ооловна Херел база бо чүлдүң ав-тору киржип, тургузукчу хуралды эрттиргенер.

Чыгып келген башкылар тыва дылдың төөгүзүндө тыва дыл башкыларының Профес-сионал эвилели тургустунуп турарына өөрүп, ук ажил-херекти деткирин чугулаа ап, төрзүн дылдың күрүнө дылы деп деңгелин камнап, кадагалап, келир салгал-га арттыларының айтырын хүннүң чугула айтыры кылдыр алырын чугаалашканнар. Чаа тургустунар каттыжыышкының сорулгаларының, ук сорулга-ларны күүседириниң ажил-чорудулгаларының дугайын-да тайылбыр чугула дээрзин

чыылган башкылар демдеглээн. Ол дээрге үндезин чоннуң ды-лын кадагалаары, ук дылдың ажыглалының айтырыглары (өг-бүлгө, өөредилге албан черлеринге...), тыва дыл болгаш төрзүн чогаал эртемин шко-лаларда башкылаашкынының байдалы дээш, оон-даа өске медээлерни делгереңгей чугаа-лажыры болур.

Алыс-ла шак мындыг кат-тыжыышкын тургузарының дугайында айтырыглар рес-публиканың башкыларының аразына чоруп турган, а тодар-гай чугааны ТР-ниң Өөредилге болгаш эртем яамызының ча-нынга кожууннарның өөредилге килдистериниң ажилдакчыла-рынга, тыва дыл башкыларының методиктиг каттыжыышкынының удуртукчуларына эрттирген өөредилгелер семинар үезинде катап көдүртүнүп, тыва дыл башкыларының Професионал эвилелин тургузары херек апар-ган деп түңнел кылганындан улам күштүг болган.

Тыва Республикада бил-дингир Хүндүлүг башкыларны чалап, оларның арга-сүмези, деткимчези-биле тургузукчу шуулганы эрттирери чугула деп шийтпирни кылган соонда, удуртулганы «Бүгү Россияның төрзүн дыл башкыларының мастер-класс-2015» профессио-нал мөөрейниң түңнел кезээнге тиилекчи болган башкы, РФ-тиң Чогаалчылар эвилелиниң кежигүнү Ооржак Менги Нагаан-оолович алган. Менги Нагаан-оолович оран-сава айтырын шийтпирлээр-биле дораан

Тыва Үндезин культура төвүнүн директору И.М.Көшкендейге ужуражып четкеш, ук айты-рыгны шийтпирлеп шыдапкан. Тываның Улустуң хөмөмөйжи-Игорь Михайлович айтырыгның чугулазын демдеглеп, тургусту-нар эвилелге бүгү талазындан дуза көргүзерин чугаалааш, ол-ла дораан шуулганы эрт-тирер зал, каттыжыышкынның киржикчилериниң ажилдаа-рынга тускай кабинетти бээрин шийтпирлээн.

Тыва Республиканың тыва дыл башкыларының катты-жыышкыны тургустунуп, ооң Уставы бадылаттына бергенде, ооң удуртулганы, янзы-бүрү чөвүлелдери, кандыг-кандыг ажил-чорудулга эрттирерин, оларны бадылаары дээш, ай-тырыглар тургустунуп кээп бо-лурун, оларны шийтпирлээр-де дем херегиниң дугайында улуг башкыларның арга-дур-жулганына даянып, ажыктыг сүмелерни берген. Каттыжыыш-кын кежигүннери чүгле тыва дыл, чогаал башкылары болбас дээр-зи билдингир: школа назыны четпээн уруглар албанының ки-жизидикчи башкыларын эгелээш, кожууннарның өөредилге килдистериниң төлээлери, республика солуннарының ажилдакчылары, чогаалчы-лар, культура ажилдакчылары, студентилер дээш, өске-даа кижилерниң, төрзүн дылының, культуразының хөгжүлдээш сагыш-сеткили өйүп чоруур. «Тыва дыл сурукчуларының каттыжыышкынының» (мын-чаар адаарының айтыры база

туруп турар, «Тыва Үндезин культураның сырыкчылары» А.А.Даржайның сүмези) ажил-чорудулганы бүгү Россияның «Орус дыл, литература баш-кыларының ассоциациязы» хөй-ниити организацияның ажил-чорудулганын удуртул-га кылдыр ап, ук ажилдарга дүүштүр чергелешкек ажилдар чорударының дугайын чыылган башкылар саналдап, сайга-рып чугаалашкан. Биче-буурай чоннарның дылын кадагалап арттырар болгаш сайзырадыр дугайында доктаал-саавырлар үнүп турар. Россияның чамдык регионнарында төрзүн дыл камгалаарының айтырыгларын чугулаа ап, тургустунуп ту-рар хөй-ниитижи шимчээшкын-нер бар, ажил-чорудулганын боттандырып турар (Чижээ: Удмуртияда, Чукот автономну-округта, Дагестанда дээш). Ук каттыжыышкыннарның ажил-планында Россия чоннарының аразында эп-сеткилди, чоннар аразының найыралын быжыг-лаар, эгин кожа эпиг-демниг амыдырап-чурттаарынче углан-ган, келир салгалдың угаан-медерелин делгемчидер, куль-туразын бедидер ажилдар кол болур дээрзин чыгып келген башкылар демдеглээнер.

Келир үениң салгалын-га эргежок чугула айтырыг анаа-ла көдүрлүп келбээнин республиканың чурттакчылары билип турар боор. Кандыг-даа ада-ие уругларынга тыва дылы-биле чергелештир өске дылдар-ны эки өөредип алырын күзеп чоруур. Ол шын айтырыг-дыр, чаа

үениң кижизинге чугула хе-Ынчалза-даа чамдык кижилер уруглары чүгле орус болгаш дылдарны өөренип деп ча-талалай көрө бээр шын э-Чажыт эвес, төрзүн дыл чугаалай албас, ону өөре албаанынга хомудап чоруур бар. Бир эвес кижиде тура-со сорулга бар болза, төрзүн ды-эки өөренип аптар байдал бисте бар. Бирээде, тыва д Россияның өске регионнары ышкыш, шуут чиде бербээш, де, ТР-ниң Өөредилге бол эртем яамызының өөреди четкизинде тыва дыл болгаш гаалды школаларга болгаш е албан черлеринге өөредир байданын тургузуп турар. үч тыва дылывыска хостуг чуг-лаар эрге бисте бар. Ынч за-даа шийтпирлээр ужу айтырыглар хөй. Төрзүн дыл уруглары өөренип алзын д күзеп чоруур ада-ие, ылан Кызыл хоорайда, хөй. Ажырб уругларын деткип, аразын төрзүн дылынга хөй чугаала турза, хоорайның школаларын тыва класстарның саны неме турар болза, уруг чугаалан өөрени бээр. Тыва дылдың өөренири чугула дээрзин утпа-ла дээр.

Бирги тургузукчу шуулг март 30-де 9.00 шакта Тыва Үн-зин культура төвүнге болур республиканың башкылары сонуургалдык чоңа дыңна-деп чогаадыкчы бөлүктүн ки-жикчилери шийтпирлээн.

Лидия ООРЖА
НШХИ-тиң методи
башкы

ШКОЛАВЫС 80 ХАРЛААР

Бай-Тайга кожуунун төвүндө Тээли Владимир Бораевич Кара-Сал ортумак ниити билиг школазы бо өөредилге чылында 80 харлаан юбилейге демдегеп эрттиреринге белеткеп турар. Школаның төөгүзүндөн алгаш 1937 чылда чайлаг школазы ажыттыгын бооп турар. А 1938 чылдың сентябрь 1-ден эгелеп ийи чылдыг эге школа кылдыр эде тургустунган. 1948 чылдан 1953 чылга чедир школа, 1953-1954 өөредилге чылында эгелеп ортумак школа кылдыр тургустунган. Школаның өөредилге ортустары баштай Карл Маркс кудумчуна турган, амгы ийи каът школа. 1970 чылда туткан, эге школаның ортузун 1982 чылда, үшкү корпусту онда «сарыг школа» дижири) 1995 чылда туткан.

Школага янзы-бүрү чылдарда 25 директор ажилдап келген, амгы үеде дурталыг география башкызы, 2014-2015 өөредилге чылында республика чергелиг чылдың тергип эр башкызы мөөрейге черни алган Айя Олчат-оолович Чимит билдиге удуртуп турар. Школавыстың сайзыралы дээш байгы үндүрүп, карак кызыл ажилдап чон директорларывыс: Аңнаар-оол Сан-оолович Хертекти, Ким Көк-оолович Рыг-Донгакты, Кан-оол Иргитович Илти, Анатолий Баландаевич Саая-Урана Сономовна Кууларны, Сою-Иргитович Суглай-оолду, Оюн-оол олаевич Ооржакты чоргаарал-биле ил болур. Дыка хей чылдар иштинде өөредилге эргелекчизи бооп ажилдап аан Россия Федерациязының алдар-башкызы (амгы үеде аравыста чок) аңаа Салчаковна Суглай-оолду, Республиканың Улустун башкы-Арина Араптановна Хертекти, Тыва Р-ниң алдарлыг башкызы Кагай-оол Иргитовна Кагай-оолду, «РФ-тиң өөредилгезинин тергипини» аттың лекчилери Антонина Сендажиевна Гакты, Аңнаар-оол Санчай-оолович Гакты, хей чылдарда школага ажил-келген, күш-ажылдың хоочуну Көкешин-ооловна Серен-Чимитти, «РФ-тиң өөредилгезинин хүндүлүг ажил-чызы» аттың эдилекчилери Мари-Оклан-ооловна Салчакты, Надежда мовна Септелди, Елена Көк-ооловна Кунчапты, Эльвира Кызыл-ооловна Лай-оолду, Алевтина Чылбак-ооловна Лушуну өөрүшкү-биле демдегеп, адап уур бис.

Бистиң школавыска 80 чыл иштинде енип, кижизиттинген өөреникчилернин азында кандыг салым-чаянныг, алдар-ыг кижилер чок дээрл, оларның шуп-ун адап-санаары болдунмас, солун ы кызыгаарлыг болгай, ынчалзажок не, эң-не тергип дээрнерни адап, сак-ын чөпшээрер көрүңер. Бай-Тайга — талантылыгларның, ус-шеверлернин ту. РФ-тиң болгаш Тываның Улустун ар-и Людуп Иргитович Солун-оол, РФ-тиң арлыг артизи, ТР-ниң Улустун артизи тек Элбезекович Ширин-оол, ТР-нин стун артистери Куулар Шырапович Ток-оол, Александр Халарбаевич Чак, ТР-ниң алдарлыг артизи Дадар текович Намчыл, ТР-ниң уран чүүлүнүн арлыг ажилдакчызы Альберт Киров-ч Хомушк олар бистиң школавыстың ажуучулары болганын чоргаарланып уур бис. Тыва Республиканың чогаалчы-ы Сайлыкмаа Салчаковна Комбу, Каң-Салчакович Чулдум, Көк-оол Байыр-ович Салчак, Менги Ногаан-оолович Эжак, хоочун журналистер Таан-оол Анашевич Хертек, Светлана Салчаков-Салчак, Седен Кудурукпайевич Хертек а-ла бистиң школавыстың доозукчу-ы. Кадык камгалалының шугумунда адал чоруур РФ-тиң болгаш ТР-ниң ка-амгалалының алдарлыг ажилдакчызы Хертековна Хертек, Бора Кууларовна

Биче-оол, Данчыл Иргитович Успуннун үлегерлиг ажил-ижинге мөгейбишаан, адаар-дыр бис.

Амгы үеде бистиң доозукчуларывыс-тан Тывавыстың янзы-бүрү булуңнарында чонунга, чуртунга шынчы бараан болуп ажилдап чоруур башкылар, эмчилер, эрге-хоойлу ажилдакчылары, садыгчылар, культура ажилдакчылары, малчыннар дээш, кандыг мергежилдин кижилери чок дээр. Олар шупту кандыг-даа мергежилди шилип алган болза, башкыларын алган билиглерин чедимчелиг ажилдап, амыды-ралга шын орукту тып, төрзэн школазының адын сыкпайн чоруур магаданчыг. Ын-дыгларга школаны мөңгүн медаль-биле дооскан, амгы үеде ТР-ниң ИХЯ-ның участок төлээлерин база назы четпээр инспекторларының ажилын удуртур килдистин начальниги, полицияның под-полковниги Саида Хертековна Сенгипини, ТР-ниң өөредилге сайыдының оралакчызы Владимир Маадырович Монгушту, ТР-ниң кадык камгалалының «Стоматология поликлиниказы» күрүнениң албан черинин улуг эмчизи Бежен-оол Кууларович То-рушту үлегер-чижек кылдыр санап болур. Чүгле Тывада эвес, Россияның аңгы-аңгы булуңнарында, ол хамаанчок даштыкы-да безин ажилдап, чурттап чоруур до-озукчуларывыс бар. Аңаа чижек кылдыр чаңгыс-ла чылда дооскан ийи доозукчу-ну адап болур. Олар кымнарыл дизе, 1993 чылда Тээли ортумак школазының до-озукчузу, Иркутскинниң медицина акаде-миязын кызыл диплом-биле дооскан, амгы үеде ол-ла хоорайда областың клиниктиг эмнелгезинин анестезиолог-реаниматолог эмчизи Чойган Калдар-оол-ович Салчак база Красноярскинниң Күрүне университетинин информатика факульте-дин кызыл диплом-биле дооскан, амгы үеде Сочиде ажилдап чоруур Байлан Хургул-оолович Каң-оол-дур.

Амгы үеде школавыстың директорунун өөредилге-кижизидилге талазы-биле ора-лакчызы, дуржулгалыг биология башкызы Долаана Белек-ооловна Олакай ажилдап турар. Өөредилгениң шынарын экижидер сорулганы салып алгаш, школа баштаар черинин планын езугаар хыналда ажил-дарны өөреникчилерге чорудуп, аныак башкыларның кичээлдеринге олуржуп, арга-сүмелерни берип, башкыларның мергежилдин бедиинге дузалыг янзы-бүрү конкурстарны болгаш семинарларны эрттирип турар. Башкыларының ажил-ижинин түңнелин оон өөреникчилери көргүзөр дээрзи шын. Бистиң школаның өөреникчилери бүгү Россия чергелиг школачылар олимпиадазын чылдың-на чедишкенин киржип турар. Оон чижээне бо 2015-2016 өөредилге чылында тыва дыл эртемине республика чергелиг олим-пиадага 11 «б» класстың өөреникчизи Чо-чагай Салчак (эртем башкызы Айлан Сер-геевна Торе), төрзэн чогаалга 2-ги черни 10 «в» класстың өөреникчизи Сюзанна Севек (эртем башкызы Роланда Алексеевна Салчак) алганы өөрүнчүг. «Чылдың баш-кызы» деп башкылар аразынга мөөрейге чыл бүрүзүндө-ле бистиң школаның башкылары үре-түннелдиг киржип турар. Эрткен 2014-2015 өөредилге чылында «Эң тергипин тыва дыл башкызы» деп мөөрейге дээди категорияны тыва дыл башкызы Екатерина Монмеевна Болат кожуунга 1-ги черни алгаш, республика мөөрейинге эки киришкеш келген.

Школавыстың директорунун эртем-методиктиг ажил талазы-биле оралакчы-зында мергежилдин бердинген англи дыл башкызы Рада Алдын-ооловна Хертек чедимчелиг ажилдап турар. 2010 чылда-ла эге школа ФКОС езугаар өөренир пилоттук школа бооп кирген, а 2011-2012 өөредилге чылында 5 «а» (амгы 8 «а») ФКОС негелделери езугаар өөренир пи-лоттук режимче кирген. Ол чүн көргүзүп турарлыг дээрге, аңаа-ла школа бүрүзү, класс бүрүзү пилоттук режимче кире

бербес, башкыларның болгаш школаның эртем-методиктиг удуртукчуларының бедик мергежилдин, бурунгаар сайзыраңгайын көргүзүп турар. Чылдың эртип турар «Ке-лир үеже базым» деп конференцияга өөреникчилеривис киржип, шаңналдыг черлерни ап турары өөрүнчүг.

Кижизидилге ажылы өөредилгеден чыдып кагбас ужурулг дээрзин амгы үеде башкы бүрүзү билер. Школаның директорунун кижизидилге талазы-биле оралакчызында Сайлык Март-ооловна Кон-гар. Соцпед, вожатый, психолог база класс болгаш эртем башкылары-биле сырый харылзаалыг ажилдап, өөреникчилерин аразында кем-херек үлгедир чорукту бол-дурбас, өөреникчилерни кижизиг, чараш мөзү-шынарга хевирлээр сорулганы салып алган ажилдап турар. Декадаларны эртем башкыларына үлөп кааны солун. Чижээ, орус дыл декадазында өөреникчилерге солун литературлук конкурстар, хөглүг-тывынгырлар мөөрейлери бооп турган. Ону школада орус дыл башкыларының методкаттыжышының удуртукчу-зу, янзы-бүрү талантылыг аныак башкы Чыжыргана Михайловна Хертек удуртуп эрттирген. Дараазында математика, ин-форматика, физика декадазы болган. Аңаа өөреникчилер болгаш башкылар янзы-бүрү чижектерни, солун ребустар-ны, шарадаларны тып, хана солуннарны үндүрген. Ону математика башкыларының методкаттыжышының удуртукчузу, дуржулгалыг башкы Эльвира Кызыл-оол-овна Суглай-оол башкарып эрттирген. Бо башкы моон мурнунда-даа математика неделязын солун кылдыр эрттирип тур-ган. Чижек кылдыр «Математика — мээң мергежилимде» деп конференцияны эрттиргени дыка солун болган, аңаа бо материалдың автору «Сан эртеми — мээң мергежилимде» деп ажылы-биле кириш-кеш, 1-ги черни алган, ук ажил «Башкы» сеткүүлге үнген. Дараазында неделяда Шагаа байырлалы таварыштыр тыва дыл, чогаал декадазы болган. Өөреникчилерге «Грамматиканың тергипини» деп диктант мөөрейин, литературлук номчулга бол-гаш хөглүг-тывынгырлар мөөрейин тыва дыл башкылары организаастап эрттир-ген. «Тажы-2016» деп оолдар аразынга мөөрейни база эрттиреринге тыва дыл башкылары белеткенип турар. Школада тыва дыл, чогаал МК-ның удуртукчузу Ангелина Борисовна Ондар. Өске не-деляларны база эртемнерге үлөп каан.

Черниң уг-шиин тыва талазы-биле «Экоман» деп спортчу клубтун ат-сураа бүдүн Тывада билдингир, бо клуб 17 спорт мастерлеринге кандидаттарны өстүрген, башкызы Ай-Мерген Александрович Күжүгет. Амгы үеде бо салым-чаянныг башкывыс Президентиниң кадет шко-лазынче ажилдап чоруу барган, оон өөреникчизи Арат Юрьевич Даваа башкызының ажилын уламчылап, спорт-чу ориентирование сонуургалдыгларны белеткеп, маргылдааларга чедишкени-ниг киржип турар. Школавыста оон-даа өске бөлгүмнер болгаш спортчу секция-лар ажилдап турар. Эрткен 2014-2015 өөредилге чылында бистиң школаның өөреникчилери «Тиилелгениң салюду» фестивалга кожуунга 1-ги черни алгаш, республика фестивалына үре-түннелдиг киришкеш келгенин база школавыстың чедишкени деп санаар бис.

Амгы үеде школавыс 80 чылдаан байырлалына белеткенип турар. Кижизидилге амгы үеде коопаны изеп берген, эртем-билигине чедип алган уязы кажан-даа уттундурбас; башкыларын, чаңгысклассчы эш-өөрүн чылыг сеткил-биле сактып чоруур боор деп идгеве-шаан, сактышкынын байырлалынче Тээли ортумак школазынга өөренип, ажилдап чорааннарны чалаар-дыр бис.

Ангелина ОНДАР.

СТУДЕНТИЛЕР-БИЛЕ УЖУРАЖЫЛГА

Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол «Өг-бүле бүрүзүңге — дээди эртемниг уруг» деп губернатор төлөвилелиниң киржикчилери-биле ужурашкан.

Шолбан Валерьевич ТР-ниң Өөредилге болгаш эртем сайыды Та-тьяна Санчаа база Тываның күрүне университетинин ректору Ольга Хо-мушкы-биле ТКУ-нун общежитиезинге

Төлевилелдин киржикчизи ТКУ-нун ийиги курсчузу Субудай Сарыг-Донгак.

чедип, студентилерниң амыдыралы-биле танышканнар. Төлевилелдин киржикчилеринин өг-бүле айтырыгла-рын, өөредилгеден дашкаар сонуур-галдарын болгаш келир үеде планна-рын чугаалашканнар. Университеттин инженер-техниктиг факультединин общежитиезинде бо төлевилелдин киржикчилери 40 студент чурттап турар. Оларның аразында ийиги курсчу Субудай Сарыг-Донгак бир чыл өөредилгезинин төлевирин социал деткимче кылдыр алган. Ол чаңгыс-даа үш демдек чок өөренип турар, хостуг үезинде гитарага ойнаар сонуургалдыг. Оон авазы өөнүң ээзин чидигеш, ажи-төлүн чааскаан кижизидип өстүрген. Бо төлевилелге киришкени оларның өг-бүлезинге дыка улуг деткимче болганын Субудай демдеглээн.

Тываның Чазак Баштыңы инженер-техниктиг факультеттин бирги курсчузу, Чаа-Хөлдөн Сай-Суу Дамба-биле шай ижип оргаш, чугаалашкан. Сай-Суу хей ажи-төлдүг өг-бүлениң улуг уруу болганда, университетти дооскаш, кады төрзэн думаларына идегелдиг чөлөңгил боор.

2014 чылдан тура, бо төлевилелдин ачызында, хей ажи-төлдүг база чедин-мес өг-бүлелерниң ажи-төлү, өскүс болгаш ада-иезинин хайгааралы чок арткан уруглар дээди өөредилге черле-ринче кирип алыр аргалыг болганнар. Төлевилелдин сорулгазы — үш салга-лында дээди эртем чок өг-бүлелерниң оода-ла чаңгыс уруунга дээди эртем чедип алыр арганы бээр.

База ол ышкаш төлевилел езугаар эрткен чылдарда дээди өөредилге черлеринче кирип шыдаваан школа доозукчуларына ТКУ-нун белеткел салбырына 2016 чылда ЕГЭ-ни катап дужаарын организаастаары көрдүнгөн.

Ужуражылга үезинде студентилер даргалар-биле хостуг чугаалажып, ай-тырыгларына харыыларны алганнар. Тываның Баштыңы ужуражылганың төнчүзүндө студентилерге эки өөре-дилгени база шылгалдаларны чедиш-кинниг дужаарын күзээр.

Бистиң корр.

ЭМЧИЛЕРГЕ ЧЕТТИРДИМ

Хирургия салбырының эмчилери.

Февраль айның 15-25 хүннеринде Республика эмнелгезинин №1 кезер салбырынга нарын кезишкен эртип, эмнеткеш, сегип үндүм. Салбырның эпиг-найыралдыг, профессионал дуржулгалыг аныяк, чараш эмчи оолдар, кыстарының дугайында бижикседим.

Олар кымнарыл дээрге Чингиз Валерьевич Ховалыг—салбырның эргелекчизи, дээди категорияның ниити кезер эмчизи, Мерген Кызыл-оолович Монгуш, Буян Александрович Сат, Светлана Оюн-ооловна Ондар, Шолбан Викторович Чооду — дээди категорияның ниити кезер эмчилери, Арсен Сергеевич Ондар—шарыыр, эмнээр салбырның эргелекчизи, ниити кезер эмчи, Шолбан Артемович Күжүгет — аарыг улус хүлээр салбырның эргелекчизи, ниити кезер эмчи, Айлаана Болун-ооловна Кызыл-оол — анестезиолог эмчи.

Мен аныяк эмчилер Ш.А.Күжүгет, А.Б.Ховалыг, Ж.С.Темир-оол оларның буянның холунга кестиреп сегидим, өөрүп четтирип, черге чедир мөгөйдим. Бо салбырның эмчилери хүлээнген ажылынга бердинген, профессионал арга-дуржулгазы бедик, мөзү-бүдүштүг эмчилер дээрзин эмнедип, сегез чон билер. Амгы үенинге дүүшкен эндоскоптук аппараттар, шторт, олимпус болгаш оон-даа өске дериг-херекселдер-биле нарын кезишкеннерни кылып турарлар. Аарыг улус аразында

өлүп хораар чоруктар оранчок кызырылган деп кол сестра Л.Ш.Ооржак чугаалады.

Аппендицитке, өт дажы, ижин-баар органның кемдээшкеннеринге, бижектежишкеннерге эң хөй кезишкеннерни кылып турар. Аныяктар чүге-ле бижектежи, бот-боттарының кадыыга хора чедирип чоруур чүве ыйнаан? Кижикайгап ханмас, ам арта үш дүн ортузунда амы-тыны кес кырында келген оолдар боор чорду.

Эмчилерниң аай-дедир девидеп халчып тура хонарын көргөш, аарыг кижиниң уйгузу безин келбейн баар. Аажок шыырак билиглиг, энергиялыг аныяк, чараш эмчи оолдарны, кижикайгап оолдарыга дөмөйлөп, чаптап, магадап-даа чыдар-ла. Субординация, этика, деонтология бедик деңгелде. Салбырның септелге талазы-биле байдалы кошкак, капиталдыг септелгени май айда кылырын четтикпейн манап турарлар. Аш-чем талазы-биле хандырылган эки. Эмнедип чыдар улус аңгы-аңгы аарыглар аайы-биле тускай столдарлыг. Санитарка, медсестра кыстар К.А.Арина, Д.А.Татьяна, Д.Б. Марианна база өскелер-даа кестирген улустарны хөлчок эки ажаап-тежээр, арыг-силгиги тудуп турарын мактавас аргажок. Ынчангаш республика эмнелгезинин №1 кезер салбырының ажил-ишчи коллективинге улуу-биле четтиргенимни илередип, ажил-ижинге улуг-улуг чедишкеннерни,

ак орукту, каң дег кадыкшылды, акшата-төгери немезип-ле турар болзун деп күзээр-дир мен. 1993 чылда чырыкче үнгөн шүлүмнү кирикседим.

Чүрээндиве бижектеткен
Чүүден берге оол келген.
Көөвү ханын чидиргенден
Кежи, арны куураып,
Карактары имирерип,
Хары-ла чок човууртаан
Кезер эмчи кончуг дүргөн
Кезип кирген, берге болган.
Кардиолог, анестезиолог
Кезишкенге дузалажып,
Амы-тын дээш тулушкаштың,
«Ачыр-дачыр» тутчуп турган.
Ынчалза-даа аар балыг
Ынаныш чок болу берген.
Аныяк оол амы-тыны
Адырылгаш, үстү берген...
«Аа халак! Хөөкүңү!
Аныяк-чаш назынны аа...»
Кезер эмчи кезек када
Харлыккаштың, караан чодуп,
Ишти-хөңнү караңгылап,
Ишжирниги үнө халаан.
Бижек туткаш, содаалажыр,
Мириттерниң кончуун аарай.

Раиса ХОВАЛЫГ (Монгуш),
пенсиюда эмчи, шүлүкчү.

Кызыл хоорай.

ОНКОЛОГТУГ ААРЫГЛАРГА УДУР

Кижикайгап, узун назылап, кандыг-даа аар-берге аарыглар чок амыдыралды чурттаарын күзээр. Ылаңгыя кижикайгап онкологтуг аарыгларга таваржы бээринден коргар, чүге дизе ол аарыглар кижилерниң өлүп хораары, чүрекамыр аарыгларының соонда, ийи дугаар черде турар.

Рак — кандыг-бир органның клеткалары контроль чокка өзүп көвүдээш, өске органның тарап, аарыг организмниң бир черинден өскезинче шилчиинин (метастаз) тывылдырып эгелээр чүс ажыг аарыгларның ниити ады. Бо коргунчуг аарыг улуг-даа, бичии-даа, эр-даа, кыс-даа улуска таваржып болур.

Онкологтуг аарыгларга таварышпайн, узун, кадык назынны чурттап эртер деп бодаар болзунарза, кандыг чылдагааннар ыжыктарны тывылдырып турарын билип алгаш, оларны баш бурунгаар узуткаарын кызыдар ужуруг силер. Амгы үениң медициназы чеже-даа бурунгаар сайзырал чоруй барган болза, кадыкшылды када-галап арттырып алырынга кижиниң хууда киржилгези база чугула.

Таакпылаар чорук кызыл-өөштүң, өктүң, өкпе дамырларның, өкпениң рагы, арага-дары ижерге, кызыл-өөшке,

ижин-хырынга, баарга багай ыжыктарны тывылдырар. Наркотиктиг бүдүмелдер кижиниң организмниң бүдүнү-биле үрээр, иммунитетти суларайдыр, ынчангаш рагтың ыжыктары кайы-даа органның тыптып болур.

Бистиң хүн бүрүдө чип чоруур аш-чемивис онкологтуг ыжыктар тывылдырар чылдагааннарның бажында турар. Амгы үеде столууста арыг чөмнүң саны эвээр-жээн. Колдуунда садыглардан хөй-ле консервантыларлыг, чигзинчиг немелде бүдүмелдерлиг аш-чемни садып чип турар бис. Ол хамык химиктиг бүдүмелдер хоралыг, ынчангаш олар организмге багай салдарны чедирип турар.

Ракка удур профилактика хемчеглери дараазында чүүлдерден тургустунган:

— Таакпылаваңар, таакпылап турар улус чанынга турбаңар.

— Эмин эрттир семис болбаңар. Артык деңзи 15-20 хуу таварылгаларда рагтыг ыжыктар тывылдырар. Чижээлээрге, мага-боттун деңзиниң индекси 25-тен эвээр болза, херээжен улустун эмиг рагы аарыыр айылы эвээр, а эр улустун баар рагының айылы алды катап эвээр-жээр.

— Олутпай эвес, шимченгир болуңар.

— Хүнде чиир хуваалдалыг чемиңерже кат-чимис, ногаа аймаан көвүдөдир кирип туруңар. Чүге дизе оларда биофлавоноидтер дээр рагга удур бойдустун бодунуң чаяап каан бүдүмелдери бар. Оон аңгыда, хөй ногаа аймаа чиир улус белен семирбес болур.

— Арага-дары ижерин эвээржеңер.

— Дорт хүн херелдериниң адаанга үр турбаңар, ылаңгыя чаш уругларны хүн караанга ойнаарын хоруур. Изиг үеде, аргалыг болза, 11 биле 16 шактар аразында даштыгаар үнөңер. Кежиңерге хүнге удур тускай кремнерни чаап туруңар, ол чүүл ылаңгыя чырык кештиг улуска хамааржыр.

— Үргүлчү эмчи шинчилгезин эртип туруңар, ылаңгыя өг-бүлөңерде рак аарып турган таварылгалар турган болза, 40 хар чедер берген херээжен улус чылда бир катап маммография шинчилгезин эртер ужуруг. Онкологтуг аарыгларга удур ажилга диспансеризация эртери улуг рольду ойнап турар. Оң дузасы-биле рак аарыын өй-шаанда, улгатпаанда илере-дип тып турар. Онкологтуг аарыгларның үжүнүң бир кезең баш бурунгаар чайладып болур.

Республиканың аарыгларга удур кадыкшылга төвү.

Ойнай-с
КЫДЫГЛАТКА
КЫРГАНАЙ

Угаадыр черле угаан-сары сестер эдер кижиле болгай. Бир да меңээ таваржып келгеш, ын да шыжыкканы арын-шырай илден:

— Хөөкүй кырган-ачам Кыргыдыла-ла кээргедим. Тос-тостун кончуг соогунда, 80 харже кирип мээң кырган-ачам Кырганайны бижикседим. «Эмнелгеге баргаш, андуужаар сен» деп дуужааган чүм. Кылаштап чадап чораан кыргыдоң орукка доңгая дүшкөш, туручыдырда, кыдыындан эртип хүндүлээчел Хүлбүзек тургуза каан ышкажыл.

Агаар-бойдустун бичии чылы чаарын-даа манапас чүү адам ксеткил чок эмчилер дээр сен. Эжилер эки сеткилдиг, эриг баарлы эвеспе? Назы-хары дөгээш, арып баксырай берген «хөйну көргөн, көдүргөн» улуг өгбө Кырганай ачамның сеткилин ынчалдыр хому эмчилер-дир ийин бо — деп, Уга улуг тынып чугаалады.

Ооң кожазынга турган Хом бажын согаш кылгаш:

— Ол-даа чөптүг хомудал-дырдыр Улар-оолович, «Чөптүг сестер чок, черемеде сөөк чок» деп өгбөлөттүр-ле сөглээн болдур ийин. Аан, кээргенчиг Кырганай кыргысты энерелдиг эмчи-домчулар ээ бажың-балгадынга-даа баргаш, домнап, кадыын хайгаарал көргөн канчап баар деп. «Чон чолдайы келдейе бээр эвес» — деп Хом Угаадырны улам-на деткип кагды. «Сагыш-биле сегиир, чаяан семирир» дээр болгай. Кадыкшы «каңнакчылары» аарыг-аржык думаларының сагыш-сеткилин ө хөй-аадын көдүрер ужуруг-дур. «Тын алдын, хүн күзөл» деп, дышын чугаалаан аа. Кандыг-даа хайыралыг тыны, кадыы херек да катап-катап хандыр сайгарып көргө дээр болгу дег-дир.

База-ла Угаадыр Улар-оолович улаштыр:

— Кырганай кырган-ачамның кырааны чок апаргандан бээр 20 ажа берген-не болгай. Бот-бот кижилерниң амыдырал-чуртталгыче, кадыкшылыңче хүн бүрүдө кичээ салзын дээр-не болгай. Бо талазы-ажыл бистиңде чөгенчиг ийин бо. Чадаарда кырган-ачамның бажың эжиин ажып, эргинин артап чаңгы дарга-бошка ис баспаан-на бол. Ужурунда болза, удуртур-баш черлерниң ажилдакчылары назы-дөгээш, аарыг-аржык улуг өгбөлөрнө эң ылаңгыя чыккылама кыштын сода, оттулар чүүлдер-биле бичии болза хандырып, материалдыг дег чени көргүзөр ужуруг.

Боттарының-на борбак думчуулар, боралгак сеткилдиг даргалар улус-тур бис ийин. Кижикайгап чүведен өөрүүр, муңгараар дээр чоп. Бурунгуларының өөредиги кижизидикчи утка-шынарлыг чугаарында ужуру-ла бар болдур ийин — чугаалады. Кожазында турган Хом таар болгаш өскелер-даа аңаа ушка кагдылар.

Алдар-аттыг Кырганайның,

Акы-дуңма төрөл чонга

Ажыы улуг болдур ийин.

Кыдыглаткан Кырганайның

Кылган-туткан ажылы хөй.

Өскөлөшпөй-башкалашпайн,

Өмөктежи-дөмөктежи,

Өңүк-тала чурттаза чүп?

Бораш ОНД

Суг-Аксы суур.

ХӨГЖҮМ ОРАНЫНЧЕ АЯН-ЧОРУК

Хөгжүм — кайгамчык улуг эстетик-болгаш сагыш-сеткилдин таалал аянынын үнденини, үнөр дөзү. Ол кинин бүгү назынында соруун, чыгын кирип чоруур. Хөгжүм аянынын кижизидилгезинге дыка салдарны чедирип турар. Чандан тура хөгжүм херекселдеринге ченип, ойнап чораан уругларнын өөрүндөн сагыш-сеткили уян, алак болур.

Ак-Довурак хоорайнын Антон Үержаа төп библиотеканын библиотекары Ажыкайевна-биле демнежип алгаш, Базыр-оолдун 80 харлаанын тавартып хөгжүм кезээзин эрттирдивис. Солаан Базыр-оол — Тывада чоннуң хей ынак ырыларын бижээн компо-

зитор. Ол — ховар дээн кижилернин бирээзи. Аарыгның хайындан чажындан тура караа көрбөс болган. Солаан Кыргысович чеже-даа долгандыр бойдустун каас-чаражын көрбөй турза, ол бүгүн хөгжүм таварыштыр чонунга дамчыдып бээр салым-чаяанның чораан. Композиторнуң чашкы үезинден тура хөгжүм училищезин дооскуже чедир чурттап эрткен үелерин чогаалчы Черлиг-оол Куулар «Шораан» деп тоожуунда бижээнин кезээге келген өөреникчилер танышканнар. Олар болза Ак-Довурак хоорайнын 3 дугаар школазынын 8-ки классчылары база башкызы Сай-Хоо Алексеевна Ооржак.

Солаан Базыр-оол уран чүүл школазынга дыка хей чылдар иштинде ажилдааш, чаңгыс эвес салгалдың

өөреникчилерин доостурган. Мен бодум база уругларнын уран чүүл школазында баян башкылап турар болгаш, өөреникчилерге композиторнуң, чеже-даа караа көрбөс болза, амыдыралга тура-сорукуун, чүткүлдүүн чугаалап берип, ооң чараш ырыларын ырлажып кезээледивис. Уран чүүл школазынын ыры башкызы Аида Анатольевна Кызыл-оолдун чараш үнү-биле ырлаан ырылары келген аалчыларны улам-на хей-аът кириген.

Хөгжүм херекселдери, чараш аялгалар уругларнын кижизидилгезинге улуг ужурдузалыг. Ынчангаш хөгжүм кижилернин сагыш-сеткил, угаан-бодал культуразынын чарылбас кезээ болуп турар.

Савва СААЯ, уран чүүл школазынын баян башкызы.

ХООЧУН БИБЛИОТЕКАРЬ

Эрзин кожууннуң хоочун номчукчулары улам-на көвүдөп турар. Олар солуннарны, аңгы-аңгы сеткүүлдерни хейү-биле чагыдып алып апарган.

Мөрен суурда база-ла ыңдыг. Башкылардан Мария Сояновна, Люба Намзыраевна, хоочуннарда Мария Чанчыдай, Зоя Дамдин болгаш өске-даа кижилер чагыдылгалыг. Мөренде, бир талазында, библиотека ажилдап турар. Номнар номчуур дээш кире бээрге, ооң ишти чырык, чылыг, арыг-силиг, бир ханазында өңнүг телевизорну база аскан. Номнарнын фондузу та чеже чүве, дыка хей. Оон аңгыда солун, сеткүүлдернин көктээшкннерин чыскаай салып кааны номчукчуларга таарымчалыг.

Библиотеканын эргелекчизи Долита Бичелдей аңаа үр чылдар дургузунда ажилдаан кижилеривистиң бирээзи. Ол хей-ниитичи, янзы-бүрү хемчеглернин идепкейлиг киржикчизи. Чайгы үеде бажынынын девискээринге янзы-бүрү өңнерлиг чечектерни болгаш ногаа аймаан тарып, өстүрүп турар. Ынчангаш Долита Ликтановнага моон-даа соңгаар эки ажилдаарын күзеп каайн.

Чечек САДИ, ТР-ниң алдарлыг ажилдакчызы, депутат. Мөрен суур.

«БАРЫЫН-ХЕМЧИК КОЖУУННУҢ БАРААЛГАТКАН ҮҮЖЕЗИ»

Хоокта чаа Барыын-Хемчик уунуң культура эргелели найысы-Улусчу чогаадылга бажынынын залынга мындыг аттыг оюн-цертин кызылчыларга бараал-ан. Көрүлдениң бирги кезээнде арынын тургусканы «Човулан-кежик» деп шиини чыылган чонга, ыс чер-чурттугларынга көргүскен. Инде болушкуннар студент оолдун аар бир хоорайга дээди өөредилге

черин доозуп алгаш-даа, ажилдаар чер тывылбазындан, керээ-биле шери албанынче чорупкаш, дайынчы хөделиишкннер болуп турган черге кара бажын салганын төөгүп турар. Ол керээ-биле чоруптарынын мурнунда таныжы кыс иштиг артып каар. Чаш төл төрүттүнүп келгенде, кайгамчык өөрүшкүлүг хүнде, оолдун авазы, акы-чаавалары ооң чок болганынын дугайында коргунчуг медээни алып. Аас-кежик биле ажыг-шүжүг өг-

бүлгө дөңгө келген...

Барыын-Хемчик улузунуң боттарынын бижип тургусканы «Човулан-кежик» деп шиинде ойнап турар бот-тывынгар артистер рольдарын база эки күүсеткеннер. Ийиги кезээнде кожууннуң ыраажылары, танчычылары-биле чергелештир Кызылда аңгы-аңгы уран чүүл коллективтеринде ажилдап турар чаңгыс чер-чурттуглары ыры-шоорун бараалгаткан.

Бистиң корр.

• Чаа эгелээшкн

ДАГЛАРДАН ДАГЛАР БЕДИК

рткен 2015 чылдың ноябрь «Шын» солунга «Тыва тектураны канчап тыва?» деп материал парлат-ан. Ында чурукчу дизай-Ту-Мат Викторович Ондар да тудуг-суурнуң нацио-архитектуразынга хамаа-гыр айтырыг көдүрүп, ар-турлуг шимелде каастал-лазы-биле бодалдарын еткен. Эгелекчи идеязынга арыштыр амгы үеде чүнү-лп турарынын дугайында риалды Ту-Мат Ондар п эккелген, мооң адаанда парладывыс.

ава архитектурлуг стиль-ында «Шын» солунга ма-ал парлаттынган соонда, «Ава» деп кызыгаарлаттын-арыскалгалыг ниитилелди-иктиг эргелиг организа-ылдыр бүрүткөдип алгаш, дап эгелей бердивис. Ооң-чорудулгазынын кол хе-болза, рынокта байдалды-илээри, маркетинг болгаш-тур дизайны болур. Оон-да тудугга инженерлиг ди-киннер болгаш архитектур-ажыл-чорудулганы кылыр-ынчангаш бодумга сал-

ган сорулгаларны күүседирде, төлевилелдин боттанылганын чедип алып хемчеглерни шын организастаарынче кичээнгейни салып тур мен. Ынчалза-даа бөгүн биске эң чидиг айтырыг — эвилекчилерни азы чаңгыс аай үзел-бодалдыг команданы тып алыры болуп турар. Бир эвилек-чини тып алган дег болуп кел-

зимзе-даа, ол бодунуң талазынче ыйыткаш турар боор-дур. Ийи тудуг организациязынга санал кириримге, үзел-бодалдарывыс аңгылажып эгелээш, кады ажил-дажылга болдунмай барды. Тываның архитектурлуг аян-шинчизинин айтырыгларын бо хүнде хандыр сонуургантар хире эвилелчилер тывылбазы бир

берге болуп турар.

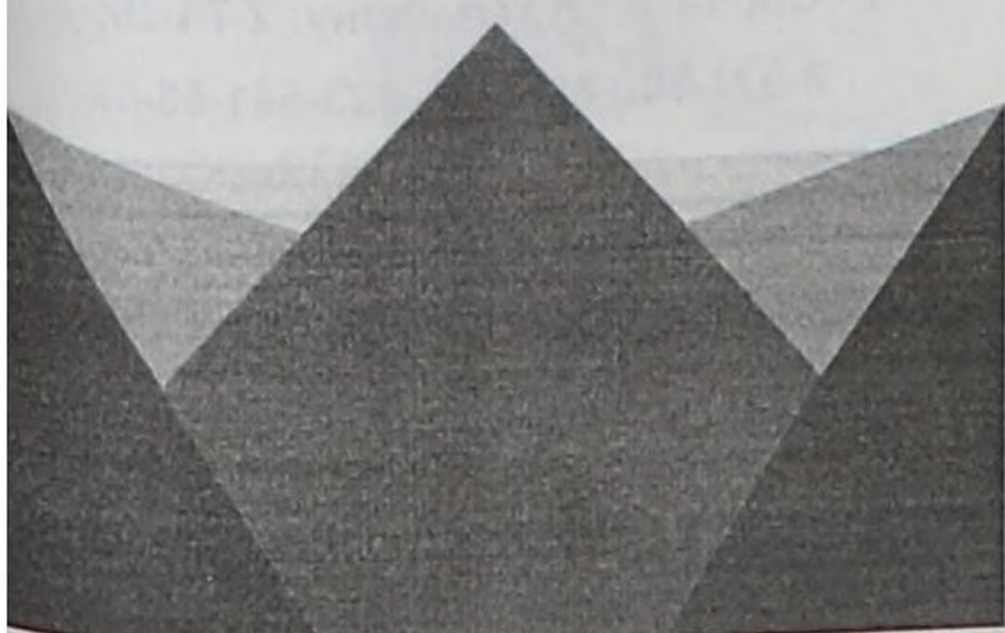
Үениң маңы дүрген, эрте берген үени эгидип алыры бол-дунмас. Ынчангаш кандыг-бир чугула херекти эгелээш, сагыш-сеткилдин тускай байдалын че-дип алып ужурлуг, ону инсайт деп адаар, тывалаарга, хей-аът, башка хенертен кирип келир чы-рык бодал. Архитектурлуг стиль-

ди тургузары кижиден база шак ыңдыг чогаадыкчы, сайзыраңгай чорукту, билиг-мергежилди, ту-ра-сорукуту негээр. Мооң ужун чаңгыс үзел-бодалдыг кижилерни тып алыры берге болгаш ажил-херек саадап, үе эртип турары харааданчыг-дыр.

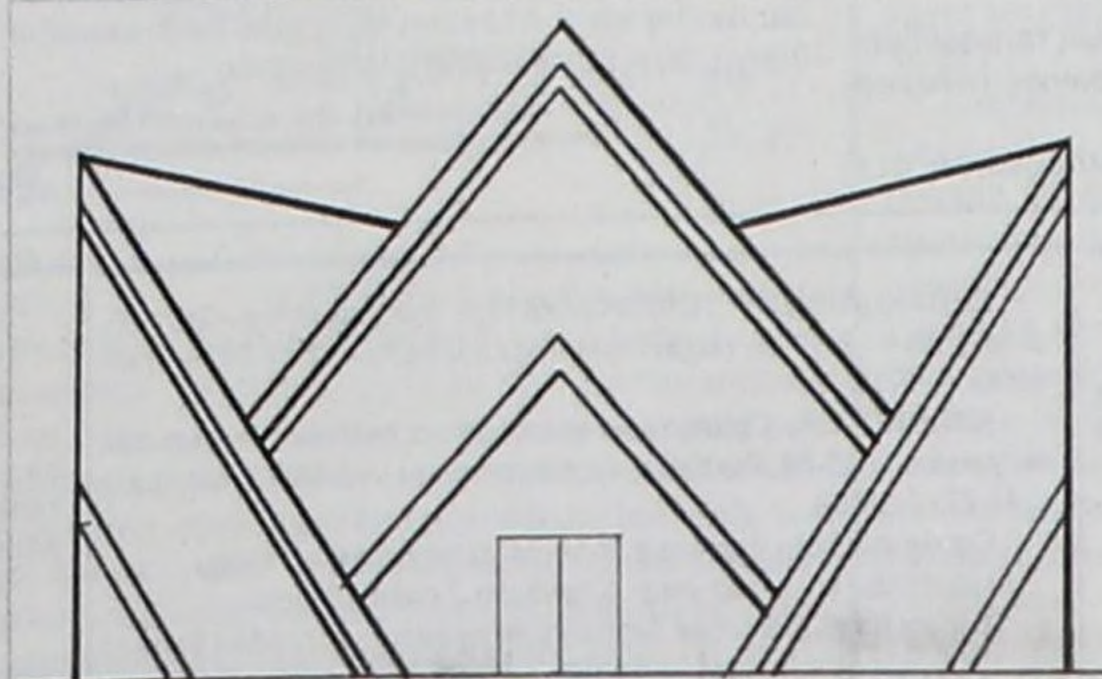
Бистиң төлевилелдиг тус-кай бренд болу бээрин күзеп, ону Даг-Ава Архи (бирги кезээ организациянын ады, ийиги кезээ — архитектура деп сөстен укталган) деп адааш, бо идеямы амыдыралга боттандыраарын оралдажып тур мен. Тывага архитектурлуг стильдин кол өзө — даглар болурун чугаалаан мен. Чүс-чүс чылдарнын дургу-зунда даглар Тываны даштыкы чүткүшкүннерден камгалап, идегелдиг чөлөңгил болуп кел-ген. Амгы тываларнын бурун өгбелери бо ыжык черлерни душ болуп шилип албаан. Илчирбе-ленчек даглар Тывага бузулбас шивээ дег камгалап болуп келген. Чогум чоннуң алыс адын алырга дагава (тыва), Ава даг, Даг ава.

Ынчангаш төлевилелдин философу дөзүн тываларнын шагдан бээр чүдүп чорааны тайга-сыннарнынга тураскаадып, дагларга үндөйлөп тургузар бис. Тывалар дагларын шаандакы үеден тура акылары, угбалары деп адап, диригидип чораан-нар. Бир-ле черде эң ыдык, шупту дагларнын Авазы болур даг бар. Ол Алтай, Саян сыннары, азы Таңды-Уула, Өдүгөн, Мөңгүн-Тайга-даа болуп чадапчок. Кайызы-даа болза, чүгле даглардан даглар бедик деп билир бис. Тыва архитектурлуг стильди тургузар дээн бистиң төлевилелдиг хамаарыштыр бодалдары-биле үлежиринче чонувусту чалады-выс.

Ту-Мат ОНДАР, «Даг-Ава» КХН-ниң удуртукчузу, чурукчу, дизайнер.

«Даг-Ава» стильдин хевири болгаш хемчээли.

«Даг-Ава» стиль-биле бажынын архитектурлуг хевири.

ААДЫН, МӨНГҮН САДЫП АЛЫР МЕН

ӨРТЭЭ ААР 8-923-338-9188

8-902-996-2243

ОГРН 304246417300108

Реклама

СПУТНИКОВОЕ цифровое, эфирное ТЕЛЕВИДЕНИЕ

Триколор, НТВ Плюс, Континент, Ормон, Телекарта

8-913-354-7490 8-923-217-2383
5-25-69 без выходных с 9 до 21 ч.ВЫЕЗД В РАЙОНЫ
РЕСПУБЛИКИ ДВУХСТОРОННИЙ
СПУТНИКОВЫЙ ИНТЕРНЕТ КИТЕП
в любой точке Республикиул. Лопсанчапа, 40 Супермаркет на Калинина
(бывшая АЗБУКА РЕМОНТА) цокольный этаж
ул. Новоселов, дом № 18, ТД "Кежик",
Тел. 8-983-518-9548 "Спутниковое телевидение"Только у нас!
Обмен на HD
от триколор ТВ
за 3999 руб

ЧАРЛАЛДАР

Кызыл хоорайдан 18 км черде, Боом дааның эдзэнде, хем кыдында мал-маган тударына таарымчалыг, Туризм чылында аңаа бажыңнар болгаш өглерлиг дышта-нылга баазаны кылып ап болур, чараш шөлдү садып тур бис (чырыткының база черниң документици чөпшээрелдиг). Өртээ дугуржулга өзугаар.

Тел.: 8-929-316-9467.

3 корпусу трактор андазынын 50 муң акшага садып тур мен.

Тел.: 8-923-381-77-69.

Дайынчы Тюлюшович ДАМБА-ХУУРАК

Үр звес аараанының соонда, март 28-те, тыва журналистиканың хоочуну Дайынчы Тюлюшович ДАМБА-ХУУРАК амыдыралдан чарлып чоруткан.

Ол 1942 чылдың январь 17-де Чаа-Хөл кожуунун Ак-Туруг суурдан ырак эвесе Аргалыктыг деп черге төртүтүнген. Кызылдың башкы институтун дооскан соонда, Дайынчы Тюлюшович дыка хөй чылдарның дургузунда Эрзин, Чаа-Хөл, Сүт-Хөл кожууннарның школаларына башкылап, өөредилге эргелекчилеп, директорлап чораан. Ооң дыка хөй өөреникчилери төлөптиг кижилер болганнар, олар эки үлөгер-чижек көргүзүп чораан башкызын чылы-биле сактып чоруурлар.

Амыдыралының сөөлгү он чылдарын Дайынчы Тюлюшович налестикага бараан болдуруп келген, ооң чүүлдеринин коллары — көдээ черниң чурттагычылары, кол темазы — көдээ ажил-амыдыралы болуп келген. Беш чыл дургузунда «Шын» Тес-Хем болгаш Эрзин кожууннарына тускай корреспондент ажилдаан. 2001 чылдан эгелээш, 15 чыл дургузунда, амыдырал чырып чоруурунга чедир Тес-Хем кожуунда үнүп турар «Сдай» солунну редакторлаан. Ол идепкейлиг болгаш ажал редакторларның бирээзи болбушаан, бодунуң билиин до бедидип, ону амыдыралга ажыглап чораан.

2012 чылда ол Тыва Республиканың Чазааның Дарг Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан. 2014 чылда Тываның Россияның демнежилгезинин 100 чылынга алдар болдурган ту медальды аңаа тывыскаан.

Дайынчы Тюлюшович Дамба-Хуурак-биле чарлышкыны март 30-де 14.00 шакта Тес-Хем кожуунун Самгалдай Чындыгыр кудумчузу, 10 кв № 1-ге болур.

Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол Дайынчы Тюлюшович Дамба-Хуурактың төрөл болгаш чоок кижилеринге, ол бодунуң бирги дузалакчызы Орлан Дайынчиевич Дамракка ачазының мөчээни-биле холбаштыр ханы кажы илередип тур.

ЭЖИВИСТИҢ ЧЫРЫК АДЫНГА

Бистиң коллегавыс, журналист, дыка хөй чылдарда солун редакциязынга ажылдап чораан, Тес-Хем кожуунун Самгалдай солуннуң редактору турган

Дайынчы Тюлюшович ДАМБА-ХУУРАКТЫҢ аар аарааш чырык черден чарлып чорутканын ханы кажы биле дыңнадып тур бис.

Кайгамчык эживистиң, дуржулгалыг журналистиң бистен чорутканы-биле ханы кажыдалывысты ооң төрөлдө болгаш чоок кижилеринге илергейлеп, эгиттинмес чидир үлөжип тур бис.

«Шын» солун редакциязының коллектив

БУЯННЫГ КИЖИЛЕРГЕ ӨӨРҮП ЧЕТТИРДИМ

Бо айның ортанда хенертен думчуумдан хан төгүлгөн. Доктаадып чадап кааш, дүрген дуза машиназын чаадывыс. Эмчилер дораан келгеш, бажыңга-па дарый хемчеглерни алганнар. Мени боостаа, думчук, кулак эмнээр салбырга чедирген. Ийи хонук бажым дескинип, чөмгө хөөн чок болдум. Бичии болгаш-ла, хан бажышкынын хынап, чогуур эмнерни салып турдулар. Бо салбырның ажылдакчыларының сагыш човангырын, эвилең-ээлдээн магадап көрдүм. Оларның чылыг-чымчак сөстери кижини сорук кириптер болгаш кандыг-даа күштүг эмден артык үнелиг болду. Буянын болгаш эң берге мергежилди кижилеринге өөрүп четтирбес аргам чок. Мени эмнеп турган дээди категорияның эмчизи Светлана Вениаминовна Комарыцинага, улуг сестра Марина Төре-Бадыевна Уванзайга, сестралар Байлак Шулукаевна Хавандайга, Яра Баяндаевна Чабынчыкка, Надежда Чимит-ооловна Саяага, Сайзана Игорьевна Кара-Салга, санитаркалар Марина Маадыр-ооловна Ажыга, Рита Демекеевна Монгушка, Шораана Шенгир-ооловна Кууларга өөрүп четтирдим. Чамдыктарының аттарын билеп албааным кончуг. Оларның ажылынга чедишкенин, каң дөг кадыкшылды, өз-бүлөзунге аас-кежиктиг күзөвишаан, шуптузунга мөгөйдүм.

Галина МУНЗУК, башкы.
Мугур-Аксы.

ИЗВЕЩЕНИЕ

Администрация сельского поселения сумона Качык Эрзинского кожууна Республики Тыва в целях информирования населения, собственников и обладателей иных прав на земельные участки извещает о предоставлении администрацией сельского поселения сумона Качык Эрзинского кожууна Республики Тыва в безвозмездное пользование земельный участок из земель населенных пунктов, расположенный по адресу:

- Республика Тыва, Эрзинский район, с. Качык, ул. Комбу-Степан, д. 21, с кадастровым номером: 17:16:0601001:89 с общей площадью 918 кв.м. с разрешенным использованием: под административное здание.

В рамках действующего законодательства в течение 30 дней со дня опубликования данной информации администрация сельского поселения сумона Качык Эрзинского кожууна Республики Тыва принимает письменные возражения по данному заявлению.

Диплом Кызылского техникума экономики и права (КТЭП) СБ 3791578 №588, выданный на имя Дамба Ирины Алексеевны от 10 июня 2003 г., считать недействительным.

Аттестат Б №1255114 об окончании Эрги-Барлыкской средней общеобразовательной школы Барыин-Хемчикского кожууна, выданный на имя Хомушку Айдын Ивановича от 2004 г., считать недействительным.

Профессионал өөредилгениң

«ТЫВААВТОТРАНС» өөредилге-курс комбинатының автошколазы

«В», «С», «ВС», «Д», «Е» категорияның чолаачыларын өөредириниң чыылдазын чарлап тур.

«ЭЖИҢНИ ЭДЕРТИП КЕЛ!!!» деп акцияны чарлаан. Сээң 7 хуу алырыңа эргежок чугула чүүл — чолаачылар эргениң шынзылганы негетинип турар эштиг болуру!

Студентилерге чиигелделер бар!!! (студент биледиң көргүс) — 1000 рубль.

Дараазында мергежилдерге өөредириниң биле чыылда доктаамал чоруп турар:

- «А», «В», «С», «ВС», «Д», «ВС», «ВЕ», «СЕ» категорияларның чолаачылары;

- айыылдыг чүктөр сөөртүр чолаачыларны (ДОПОГ);

- пассажирлер аргыштарының талазы-биле орук шимчээшкениниң дүрүмнериниң техминимуму;

- бүгү хевирлерниң чолаачыларының ста-

жировказы;

- удуртукчуларга болгаш өрттүң айыыл чок чоруу дээш харысалгалыг кижилерге ыяп өөренир өрт-техниктиг минимум талазы-биле кыска хуусаалыг курстар.

Төлээр хуусааны узадып болур, кичээлдерниң графигин өскерттир арга бар, өөренип турар кижилерге бүрүзүңе онзагай кичээлге.

Айтырыг салыр телефоннар: (39422) 2-71-37, 2-90-09, 89607781555. Полевая кудумчузу, 120.

Долгаңар, келиңер, автошколаңың дуржулгалыг башкыларыңа өөрениңер, бедик мергежилдиг болуп, оруктарга чоргаар чоруңар!

Лицензия №1281, 2011 чылдың 06.14-те ТР-ниң өөредилге адырынга хайгаарал албаны тывыскаан. Телевизион үндөзүнөң парлан.

«ШЫН»

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Информатизация болгаш харылзаа яамызы.

Кол редакторнуң хүлээлгезин күөседип турар Ш.М. СУВАН.

Индекс 667000. Кызыл хоорай, Красноармейская, 100.

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: кол редактор — 2-01-35, секретарь — 2-30-69, редакторнуң оралакчызы — 2-17-91, бухгалтерия — 2-18-10.

КИЛДИСТЕР: Социал камгалал болгаш хөй-ниити амыдырал килдизи — 2-03-88. Реклама, чарлал килдизи — 2-18-10, Тел/факс (394-22) 2-30-69.

Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар. Неделда үш катап үнер. Хемчээли 2 парлаар ама.

Тираж 5336. Номерни парлаггаже дужааганы: график езугаар — 21.00, херек кырында — 18.00.

Расч. счет № 40603810900004000277 Корр. счет № 30101810500000000735 БИК 049304735 ИНН 1701008465 КПП 170101001

ОАО АБ «Народный Банк Республики Тыва» г. Кызыл. Харылзаа, информация технологиялары болгаш массалыг коммуникациялары болгаш федералдыг албаннның Тыва Республикасы талазы-биле эргелели «Шын» солунну 2012 чылдың декабрь 3-те бүртүр Херечилелдин дугаары — ПИ № ТУ17-00068. Индекс 11530, 31730.

«Тываполиграф» ААН-ге парлан. (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко, 1). Солунда парлаттыг материалдарның авторларының бодалдары редакцияларга, дыңнадылары дээш авторлар боттары харыылаар.

ГБПОУ РТ «Тувинский сельскохозяйственный техникум» объявляет набор на курсы

1	Бухгалтер малого предприятия с ведением учета 1С Бухгалтерия — подготовка — 1 месяц
2	Ведение бухгалтерского учета в программе 1С Бухгалтерия — 2 недели
3	Оператор ЭВМ — 2 недели
4	Основы работы в сети интернет — 2 недели
5	Слесарь по ремонту автомобилей — 1,5 месяца
6	Секретарь-делопроизводитель — 2 недели
7	Фермер-предприниматель — 1 месяц
8	Электросварщик — подготовка, переподготовка разряды

Начало работы курсов по мере комплектования групп

Справки по телефону: 2-74-26;

8-923-382-88-84; 8-923-541-55-57

Лицензия А №01077 от 12 мая 2009г. Услуги по контролю за качеством образования Республики Тыва